

МЕЖДУ МРАКА И СВЕТИНАТА

РЕЦЕНЗИЯ¹

Мария Русева

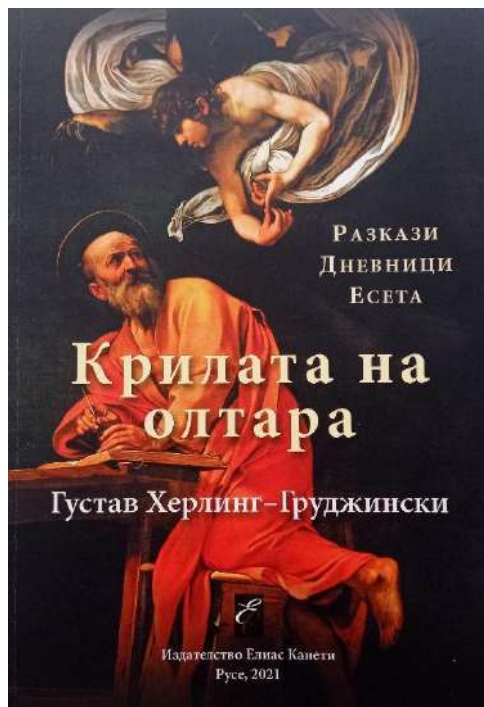
Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

BETWEEN DARKNESS AND LIGHT

Maria Ruseva

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

m_ruseva@slav.uni-sofia.bg

Творчеството на един от емблематичните полски писатели емигранти от втората половина на XX век – Густав Херлинг-Груджински, е вече достъпно и за българската читателска аудитория. В края на 2021 г. бе публикувана книгата „Крилата на олтарата“, която съдържа едни от най-представителните творби на автора, оформящи облика му на творец. Това е книга, която следхожда издадената двадесет години по-рано в България „Друг свят. Съветски записки“ (2001). Новото издание допълва и значително разширява създадената по-рано представа за Груджински като полски писател от еврейски произход, преживял ужаса на съветските трудови

лагери. Преводът, съставителството и редакторството на „Крилата на олтарата“ са дело на Маргрета Григорова и Десислава Недялкова, а самата книга е реализирана от издателство „Елиас Канети“ със съдействието на Полски институт в София и Полския институт на книгата.

¹ Herling-Grudziński, G. Krilata na oltara. Razkazi. Dnevniци. Eseta. Trans. Grigorova, Margreta, Desislava Nedyalkova. Ruse: Elias Kaneti, 2021. [Херлинг-Груджински, Г. Крилата на олтарата. Разкази. Дневници. Есета. Прев. от полски Григорова, Маргрета, Десислава Недялкова. Русе: Елиас Канети, 2021.].

„Крилата на олтара“ е съставена от три жанрово обособени части – разкази, дневници и есета. Избраната композиция позволява на читателя да се запознае последователно с Херлинг като проникновен разказвач и мистик, като политически емигрант и интелектуалец, както и като изтънчен естет със задълбочен поглед към изкуството. Неговото творчество може да бъде мислено в категориите на непрекъснатото обследване на екзистенциалните трептения и напрежения. Поставят се въпросите за границите между живота и смъртта, светлината и мрака, тукашното и отвъдното, съня и реалността, доброто и злото... Светът не е черно-бял, ни казва Груджински, и тъкмо смесването / размиването на граници поражда най-големите изпитания за човека. Защото: „Няма смърт, недостъпна като непосредствено преживяване, извън пределите на живота. Няма Зло, което се прокрадва тихомълком от разстояние, извън пределите на Доброто“. В човешкия светоглед съжителстват противоречия от морален, социален, религиозен, личен характер и тази характерна вътрешна дисхармония, съпътстваща константно индивида през вековете, може да бъде откροена като основен обект на интерес от страна на писателя.

В перспективата на граничността може да бъде вписано и заглавието на книгата – „Крилата на олтара“. В предговора Маргрета Григорова уточнява избора на съставителите за заглавие – олтарът следва да се възприеме като свещена порта, през която читателят навлиза духом в метафизичните пространства на творчеството на Груджински. Но и още, крилата на олтара съчетават в едно цяло земното и надземното – светилището (дело на човека) и ангелическото (творение на Бога). Неслучаен изглежда и изборът на корица на изданието – картината на Караваджо „Вдъхновението на свети Матей“. Тя кореспондира пряко с посланията, заложенi в заглавието, като още веднъж акцентира върху дōсега между човека и ангела или по-точно върху опита на човека да провиди незримото, да се докосне до чудесното, благословеното, невещественото...

В първата част на „Крилата на олтара“ са поместени единадесет разказа, които са създадени в периода от 1958 до 2000 г. Определяни като метафизични от изследователите на неговото творчество, това са текстове, в които се преплитат легендарното и историческото, фикционалното и автобиографичното. Водеща спойка на разказите са топосите, около които изобразяваните събития и персонажи гравитират – Рим, Венеция, Неапол и други по-малки италиански градчета. Територията на Италия, превърнала се във втора родина за Груджински, поднася на неговото внимание неизчерпаема палитра от паметници на изкуството, исторически пластове и културни сюжети. В предложените разкази обаче полският писател ни повежда не толкова през старинните калдъръмени

МЕЖДУ МРАКА И СВЕТЛИНАТА

улички и прочути италиански площи – далеч по-интересна и любопитна е философската разходка, която Груджински предлага през лабиринтите на ума и смисъла. Герои на неговите разкази са хора, които по един или друг начин преживяват събития от екстремален характер – прокажени / живопогребани („Кула“), недъгави / осакатени („Пиета дел’ Изола“, „Камбанен звън за звънар“), философи / полудели („Умирацията Антихрист“), затворници / осъдени („Второто пришествие“), жертви / мъченици („Благословена, свята“), инакомислещи / еретици („Дълбока сянка“) и др. Във всеки един от тях може да бъде разпозната фигурата на аутсайдера – на човека, който се отклонява от обществените норми или религиозни догми, не се вписва във или не се подчинява на определено статукво. Също така, всеки персонаж по своему се оказва обречен на самота – в буквален или преносен план, поради неразбиране от страна на другите или поради необходимостта от постигане на себеразбиране и себеприемане. От тук започват и предизвикателствата пред ума – лутането между мрака и светлината, между надеждата и отчаянието, между казаното и недоизказаното. Херлинг изобразява живота „като безпомощно мятане в мрежа“, по време на което човекът съзнава своята мимолетност / тленност, но не спира да търси упование в представите за вечното и непреходното – под формата на религия, изкуство, философия...

Втората част на книгата има подчертано автобиографичен характер – читателят се запознава с „Най-кратък пътеводител през самия себе си“ (текст, базиран върху документалния филм „Разговор за добродетелите“, 1998); с подбрани фрагменти от „Дневник, писан през нощта“ (1971–2000), както и с посмъртно публикувания „Таен дневник“ от годините 1957–1958. Тези текстове позволяват да се надникне във вътрешния свят на писателя, да се осмислят неговите лични философски позиции, да се вземат предвид трагедиите, които бележат житейската му съдба. Зад фигурата на интелектуалеца прозират образите на лагерника, скитника, войника, емигранта, съпруга, вдовца, бащата и др. В дневниците отсъстват баналности от ежедневието, както и откровения със сантиментални нотки – в тях се откриват размисли по сериозни общочовешки въпроси (за надеждата, страха, смелостта, отчаянието и др.), коментари за събития, хора и места (за битките, лагера, западните общества). Не на последно място, дневниците разкриват в последователност начина, по който Груджински формира своето мислене, световъзприятие и художествен стил. В „Най-кратък пътеводител през самия себе си“ писателят дори предлага в най-общ план оптиката, през която следва да се чете неговото творчество: „смятам, че в литературата по-скоро злото се подминава. Боя се дори, че ако в някои от моите полски разкази въведа фактора на доброто, това ще доведе

до отслабване на красноречието на тези творби. Все пак в тях пише за това какво е злото в днешния свят“. Злото е видяно като незаобиколимо събитие в живота, което пречупва човешките ценности и разбирания. То строшава огледалото на личната идентичност и принуждава човека да се оглежда с печално страдание в разрухата на отделните парчета.

В третата част на „Крилата на олтара“ са публикувани три от есетата на Груджински, посветени на художници – „Караваджо: светлина и сянка“, „Рембранд в миниатюр“ и „Перлите на Вермеер“. В тях историческите фигури придобиват пълнокръвен образ, а откроените индивидуални характеристики при работата с четката са подчинени както на своя вътрешна логика, така и на схващането на Херлинг, че „истинският творец трябва да бъде завладян от това, което прави, трябва да се идентифицира с това, което пише, рисува или композира. Темата и творецът са едно цяло“. Особено любопитни като пример в тази посока са автопортретите на Рембранд, в които писателят открива не израз на самовлюбеност на художника, а хронология на промените в живота, които се връзват в израза, чертите и погледа на лицето.

Открехвайки „крилата на олтара“, читателят навлиза в художествения свят на Херлинг в цялото му разнообразие, ерудираност и задълбоченост. Две десетилетия след първото книжно издание на български език, новият том с разкази, дневници и есета допълва рецепцията на полския автор у нас и провокира читателското любопитство и към останалия корпус от текстове, който в бъдеще би получил своя превод.